

ŐRI TAMÁS

Egy ismeretlen emlékezés Adyról

Pogány Béla: *Ady Endre árnyékában*

Pogány Béla (1882–1953) visszaemlékezése egy mindössze egyetlen évfolyamot megért 1926-os évkönyvben, a *Dáma-almanach*-ban jelent meg, amelyet ő maga szerkesztett.¹ Pogány írását nem ismeri az Ady-bibliográfia, és annak kiegészítő kötetében sem szerepel.² Nem említi Kovalovszky Miklós sem, noha ő közli Pogány Bélának egy hosszabb, 1933-ban megjelent emlékezését.³ Maga a *Dáma-almanach* azonban megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban, és ismert a *Magyar könyvészet*-ben is.⁴ Az almanachban – címének megfelelően – a női olvasók érdeklődésének megfelelő tartalmak jelentek meg: ismeretterjesztő cikkek a konyha, a háztartás, a divat stb. témaköréből. A szépirodalmat elsősorban novellák (például Bíró Lajos, Krúdy Gyula, Szép Ernő írásai) képviselték, és egy verssel szerepelt Emőd Tamás.

Pogány Bélának két írása is megjelent az évkönyvben, s lehetséges, hogy szerkesztőként a névtelen cikkeket is ő írta. Pogány újságíró volt, a század elejétől kezdve több lapnál dolgozott. Adyval 1907 nyarán került kapcsolatba a *Budapesti Napló* szerkesztőségében.⁵ A költővel való megismerkedését természetesen említi visszaemlékezése elején.

Utaltam rá, hogy Pogány egy másik, nagyobb terjedelmű emlékező cikket is írt a költőről *Ady úr* címmel, amely megjelent az *Emlékezések Ady Endréről* 3. kötetében is. Szövegszerűen kimutatható, hogy az tulajdonképpen kibővített változata a *Dáma-almanach*-ban megjelent írásnak. Az első és második változat között azonban nemcsak terjedelemben van különbség. Ha a kettőt összevetjük, látható, hogy vannak olyan részek az első változatban, amelyek nem kerültek be a későbbibe. Ezek is adalékul szolgálhatnak Ady jelleméhez, a *Holnap* történetéhez és egy ismert Ady-vers keletkezésé-

* A szerző magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár (Szombathely)

1 POGÁNY Béla, „Ady Endre árnyékában”, in *Dáma-almanach 1926*, kiad. POGÁNY Béla, 33–41 (Budapest: Wodianer Nyomda, [1925]).

2 VITÁLYOS László és OROSZ László, *Ady-bibliográfia 1896–1977: Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1980); VITÁLYOS László, *Ady-bibliográfia 1896–1987: Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom: Kiegészítő kötet* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1990).

3 POGÁNY Béla, „Ady úr”, in *Emlékezések Ady Endréről*, kiad. KOVALOVSKY Miklós, 5 köt., Új magyar műzeum (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), 3:425–435.

4 KOMJÁTHY Miklósné, szerk., *Magyar könyvészet 1921–1944: A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1980), 70.

5 KOVALOVSKY, *Emlékezések...*, 3:435.

hez. (Az egyezéseket részletesen felesleges lenne említeni, hiszen Kovalovszky Miklós bőséges magyarázatokkal látta el az 1933-as emlékezést.⁶)

Feltűnő különbség az is, hogy a korábbi változatban az emlékező személye még jobban előtérben áll. Pogány Béla azzal indítja az írást – ez szintén kimaradt később –, hogy barátja, Dr. Nagy Mihály ösztönözte a megszólalásra. (Dr. Nagy Mihály nagyváradi újságíróról van szó, akinek emlékezése 1925-ben jelent meg az *Ady-múzeum* 2. kötetében.⁷) Pogány úgy véli, hogy már sok könyv megjelent Adyról – a szerzők közül név szerint Ady Lajost és Révész Bélát említi –, de még mindig lenne jogosultsága annak, hogy egy könyvben mindenki, „aki egyszer a nagy költő árnyékába férközött”, elmondja az emlékeit. Megjegyzi, hogy divat Adyért lelkesedni, de ő már akkor rajongója és értője volt, amikor még kevesen.

A „Három Hollo” vendéglőben történt esti borozgatások kapcsán meséli el azt a személyesen átélt esetet, amely szerint nagyon jellemző Adyra, a költő hiúságára. Akkoriban Pogány már a *Független Magyarországnál* dolgozott. A lap Adynak egy nyilatkozatát közölte, amelyben élesen nekitámadt Pekár Gyulának. Pogány a nyilatkozat mellett Pekár válaszát is hozni akarta. A már erősen pezsgős hangulatban lévő Ady irtózatossá haraggal támadt rá, és perfidiának nevezte, hogy Ady Endre és Pekár Gyula egy újsághasábon szerepeljen. Fél órán át tartott a vita – Ady elkeseredetten védte a maga hiúságát –, végül kibékültek. Pogány Béla nem nevezi meg pontosabban, hogy mindez mikor történt. Alighanem 1911 januárjában, mivel nagy valószínűséggel az *Öregek és fiatalok* cím alatt megjelent nyilatkozatról volt szó.⁸ A lap azonban nem lett hűtlen Adyhoz, mert végül nem hozta le Pekár válaszát, mindössze a szerkesztőség fejezte ki sajnálkozását Pekár Gyula előtt a következő lapszámban.⁹

A *Független Magyarország* egy volt az első világháború előtti Budapest negyven napilapja közül. A lap nevét és emlékét az a szerep őrizte meg, amelyet a nagyváradi *Holnap* és Ady, tehát a modern magyar irodalom népszerűsítésében vállalt. 1908-ban, amikor a *Holnap*-mozgalom megindult, a *Független Magyarország* az országos szócsove, mintegy félhivatalos lapja lett. A vasárnapi számok irodalmi rovatát a holnaposok foglalták el, és Ady novellái és versei is gyakran jelentek meg itt 1908–1910 között.¹⁰

A *Független Magyarország* és a *Holnap* költői közötti kapcsolat megteremtésében döntő szerepe volt a lapnál működő Pogány Bélának. Visszaemlékezése mindkét változatában beszél erről, de a *Holnap* sajtóperét csak az elsőben említi. Az előzményekről nem ír konkrétumokat, de a tárgyalásról és a per végeredményéről igen.

A szövevényes, hírlapi csatározásokkal – mellékszálon verekedéssel – tarkított ügy 1909 elején kezdődött. Oda vezetett, hogy Szirmay Ödön, a nagyváradi *Szabadság* felelős szerkesztője beperelte a *Holnap* elnökségét és Pogány Bélát, aki a *Független Magyarország*-ban sértő cikket írt. 1910 novemberében több tárgyalásra került sor Budapesten. A per

6 Uo., 3:435–441.

7 NAGY Mihály, „Ady-emlékek”, in *Ady-múzeum*, szerk. Dóczy Jenő és FÖLDESSY Gyula, 2 köt. (Budapest: Athenaeum Kiadó, [1925]), 2:132–146.

8 *Független Magyarország* 11, 2. sz. (1911): 11.

9 *Független Magyarország* 11, 3. sz. (1911): 13.

10 KOVALOVSKY Miklós, „Találtam egy Ady-novellát”, *Új Írás* 17, 12. sz. (1977): 6.

előzményeit és lefolyását részletesen ismerteti Ilia Mihály doktori disszertációjában, de a per pontos végeredményét illetően adatok hiányában bizonytalan. Annyi bizonyos, hogy a *Holnap* elnöksége 1910. november végén Szirmayt kiengesztelő nyilatkozatot tett közzé.¹¹

A *Holnap* elnökségének tagjaiként Dutka Ákos és Juhász Gyula is vádlottak voltak a perben. Dutka meg is írta A *Holnap városában* a felutazásukat Nagyváradról a budapesti tárgyalásra, és ő a holnaposok számára kedvező ítéletet említ.¹² Juhász érintettsége okán egy hosszabb cikkében Hegedűs Nándor szintén részletesen foglalkozik a perrel, és az utolsó tárgyalás elnapolását vizsgálva Iliához hasonló eredményre jut: „Mi történt ezután, milyen alkudozások indultak meg Szirmay és a holnaposok között, nincs reá adatunk, de az ügy mégis nyilatkozattal fejeződött be”.¹³ A *Szabadság* 1911 januárjában írta meg, hogy nem lesz bírói ítélethozatal.¹⁴

Pogány Béla visszaemlékezésében név szerint említi a sajtópert vezető bírót, aki húzta, halasztotta a tárgyalást, míg a főmagánvádlóval ki nem békültek. Pogány szerint az ellenfél „még csak elégtételt sem kért, sőt a mi fiskálisunkat is ő fizette ki”. Megegyezés jött létre tehát, de az elégtételről való lemondás a fentebb írtakat figyelembe véve csak Pogányra vonatkozhatott.

A sajtóper ismertetése után Pogány egy hosszabb nagyváradai tartózkodását beszél el. A holnaposok körében pihente ki a per fáradalmait, és Nagyváradra érkezett Ady Endre is Kolozsvárról. Az időrendben itt biztosan téved az emlékező, mivel Adynak ez a bizonyos nagyváradai látogatása 1909. július végén történt.¹⁵ A nagyváradai napok hangulatos leírása az 1933-as visszaemlékezésben is szerepel. Ezt a változatot Kovalovszky nyomán Péter I. Zoltán több Ady-könyvében felhasználta.¹⁶

A nagyváradai mulatozásokat és azok helyszíneit felidézve Pogány végül egy Ady-verssel zárja emlékezését, a következő megjegyzéssel: „Borozgatás közben itt írta egyik leghíresebb versét, az *Ond vezér unokáját*”. A költemény utolsó két versszakával végződik a visszaemlékezés.

Valóban ismert Ady-versről van szó, amely először a *Független Magyarországnak* jelent meg 1908 karácsonyán.¹⁷ Az utolsó versszak első sora módosított szövegváltozattal került be a *Szeretném, ha szeretnének* kötetbe.¹⁸ Pogány emlékezésében a lapban megjelent változat szerepel. (Egyébként az 1933-as írásában is idézi a verset, de ott más kontextusban és az Ady-kötet szövegváltozatában.)

11 ILIA Mihály, *A Holnap története*, hozzáférés: 2020.11.17, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2079/1/1958_ilia_mihaly.pdf, 143–149.

12 DUTKA Ákos, *A Holnap városa: regényes korrajz a nagyváradai A Holnap születésének idejéről* (Budapest: Palatinus Kiadó, 2000), 170–171.

13 HEGEDŰS Nándor, „Újabb adatok Juhász Gyula nagyváradai napjaiból”, *Irodalomtörténet* 50 (1962): 127–129, 129.

14 Idézi: BÍRÓ-BALOGH Tamás, „A Holnap társaság »botrányos« kültagja: Rozsnyay Kálmán Nagyváradon”, *Tiszatáj* 62, 11. sz. (2008): 115–135, 131.

15 KOVALOVSKY, *Emlékezések...*, 440.

16 PÉTER I. Zoltán, *Ady Erdélyben* (Budapest: Noran Libro Kiadó, 2003), 130; PÉTER I. Zoltán, *Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon* (Budapest: Noran Libro Kiadó, 2007), 367–368.

17 ADY Endre, *Összes versei IV: 1908–1909*, kiad. N. PÁL József, JANZER Frigyes és NÉNYEI Sz. Noémi, Ady Endre összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 2006), 397.

18 Uo., 398.

Pogány Béla fentebb idézett megjegyzése azért érdekes, mert ha igaz, hogy a vers Nagyváradon íródott, akkor az átírja az *Ond vezér unokája* eddig elfogadott keletkezés-történetét, és ebből adódóan módosíthatja az értelmezését. A kritikai kiadás jegyzete átveszi Király István feltevését, mely szerint a vers születését közvetlenül inspirálhatta Rákosi Jenőnek a Budapesti Hírlap 1908. december 20-ai számában megjelent, a holnaposokat támadó, a moderneket örülteknek nevező cikke.¹⁹ Király szerint 1908 decemberében, érmindszenti magányában írta Ady a költeményt, „mintegy a duk-duk afférnak egyik írói utóregzéseként”.²⁰ Ha azonban a vers Nagyváradon keletkezett, akkor nagy valószínűséggel nem decemberben írta Ady, és feltehetően a novemberi duk-duk affér-hoz sincs köze.²¹ A legtöbb forrás és a kritikai kiadás is azt mondja ugyanis, hogy Ady 1908-ban októberben volt utoljára Nagyváradon, a Holnap Társaság alakuló ülésén.²²

Természetesen nem állítható bizonyosan, hogy Pogány Béla állítása igaz a vers nagyváradai keletkezését illetően, de van néhány megfontolásra érdemes érv mellette. Ady egyik leghíresebb versének nevezi, tehát jobban megmaradhatott emlékezetében, mint más, esetleg kevésbé jelentős versek. A visszaemlékezés szövegéből nemcsak az derül ki, hogy a verset Nagyváradon írta Ady, hanem az is, hogy egyik kedvenc vendéglőjében, a Kargerben. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a költemény először a *Független Magyarországnak* jelent meg, A lap kulturális rovatának szerkesztője Pogány Béla volt.²³ Ady feltehetően Pogánynak küldte vagy adta át közlésre a verset. Ebben az időben rendszeres kapcsolatban lehettek, a költő személyesen is beszélhetett a vers keletkezéséről.

Megemlíthető még, hogy Emőd Tamás szerint *A Holnap* második kötete számára átadott verseket Ady jórészt Nagyváradon írta, és megírásuknál maga Emőd is jelen volt, bár az emlékezést közlő Kovalovszky magyarász jegyzetében ez „legendásítás”.²⁴ Annyi tény, hogy az *Ond vezér unokája* kötetben először a második holnapos antológiában jelent meg.²⁵

Summary

TAMÁS ÓRI

Unknown memoir about Endre Ady. Béla Pogány: *Ady Endre árnyékában*
(In the shadow of Endre Ady)

The paper reveals a remembrance about Endre Ady, which was so far unknown by bibliographies and which was published in a 1926 almanac. It provides additional details to Ady's character, to the press lawsuit of Holnap anthology and to the birth of a well-known Ady poem (*Ond vezér unokája* / Ond chief's grandchild).

19 Uo., 399.

20 KIRÁLY István, *Ady Endre*, 2 köt. Elvek és utak (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1970), 2:126.

21 Ady cikke, „A duk-duk affér” 1908. november 15-én jelent meg az *Új Idők*ben.

22 Lásd *A könnyek haszna* című vers jegyzetét: ADY, *Összes versei IV...*, 406. A november 14. elírás, a megalkulás helyes dátuma október 14.

23 ILIA, *A Holnap...*, 18.

24 EMÖD Tamás, „Ady és a Holnap”, in KOVALOVSKY, *Emlékezések...*, 4:167–204, 183, 200.

25 ADY Endre, „Ond vezér unokája”, in *A Holnap új versei: Második könyv* (Budapest: Deutsch Zsigmond és Társa, 1909), 43.